

УДК 141.144:82-1

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.5>

ПЕРСОНАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Роксолана Вербова

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних та соціальних наук, кафедра філософії
вул. Степана Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4653-6057>*

У статті досліджується творчість Лесі Українки крізь призму філософії особи. Окреслено духовність як те, завдяки чому особа може самореалізуватися та самовдосконалюватися. У статті наголошується на заклику української письменниці до дії – те, без чого особа не відбудеться як особа. Це і формує моральну настанову кожної окремої особи, адже людина завжди перебуває в ситуації вибору і її самореалізація та самоідентифікація проявляються у дії. Визначено, що для Л. Українки вибір проявляється у внутрішній боротьбі особи із собою, а вже потім зосередженні на зовнішньому світі. Така внутрішня боротьба особи із собою артикулюється у протиставленні індивідуалізму персоналізму, на що також звертають увагу і європейські персоналісти, адже тоді відбувається переосмислення особи у відношенні до суспільства, а не всупереч суспільства як такого.

Вперше зацентовано увагу на національному персоналізмі у творах Лесі Українки, як такому, що розкриває суть нації в контексті її самоздійснення, а це в свою чергу дозволяє нам дослідити такі співвідношення: «Я» і світ, «Я» і народ, «Я» та інша особа. Авторкою статті окреслено прояви національного персоналізму у твердженнях Л. Українки стосовно поняття «духовності», крізь призму якого визначається національна сутність особи. У статті зазначено, що для української письменниці не існує позанаціональної чи безнаціональної особи, оскільки тоді варто говорити про окрему істоту, без самоідентифікації.

Здійснено аналіз постаті Прометея як уособлення свободи особи, твердості духу, пошуку особистого Я. Розкрито поняття «свободи» як необхідну передумову самопрояву народу загалом та окремої особи зокрема. Розглянуто міркування української письменниці стосовно заклику особи до розвитку почуття національної честі і особистої людської гідності як прояв персоналістських ідей у творчості Л. Українки. Зацентовано увагу на тому, що честь і гідність мають особливе значення для особи, оскільки становлять основу її свідомості. Зокрема, в статті визначено, що для усвідомлення гідності особою необхідні такі риси, як: самореалізація особи через власні надбання, особа має визначатись поза обставинами.

Ключові слова: особа, людина, персоналізм, дія, духовність особи, гідність, честь, свобода.

Постановка проблеми. Творчість Лесі Українки є досить актуальною сьогодні, адже у своїх творах вона закликала кожну особу, кожного українця не коритися неволі, визволитися з-під російського ярма. А свобода для кожної особи – це і є те, що окреслює її як особу, те, завдяки чому вона може самореалізуватися, самовдосконалюватися. Тенденції до розкриття суті таких тематик простежуємо і в персоналістів.

Українська письменниця протестувала проти знеособлення людини, відвернення уваги від самої особи, адже тоді, на її думку, суспільство перетвориться на натовп і ним легко буде управляти. Її боротьба із собою крізь призму загострення хвороби – це інтерпретація боротьби із знеособленням кожної людини, що можна простежити у творах. Таке утвердження персоналізму у самій постаті української письменниці говорить нам про актуальність тематики даної статті. Вона наголошує на прориві у боротьбі із собою,

із зовнішніми ворогами. «Діяти, а не очікувати» [1, с. 165] – те, до чого закликала Леся Українка кожну особу у своїх творах.

У творчості Лесі Українки здебільшого акцентується увага на розкритті суті особи крізь призму вірного, несхитного, навіть самовідданого служіння її духовному визволенню. Її особа – це особа, яка проявляє себе у дії на благо людини. Таке бачення особи й формує моральний імператив творів Лесі Українки, в яких зосереджена увага на найскладніших ситуаціях вибору. Особа, яку описує Леся Українка, постійно відкрита для самовдосконалення, самоаналізу, творчості та гостро відчуває потребу ставити і розв'язувати актуальні питання доби [1, с. 165 – 166]. Саме тому, **метою статті** є дослідження творчості української письменниці крізь призму персоналізму.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вагомого значення для аналізу діяльності Л. Українки в контексті дослідження особи, її духовності, самовдосконалення та самоідентифікації мали її праці: «Слово, чому ти не твердая криця» [2], «Сім струн» [3], «Лісова пісня» [4], «Лист до А. Ю. Кримського» [5], «Оргія» [6] та інші. Такі українські дослідники, як: М. Драй-Хмара, А. Єрмоленко, А. Загородня, М. Зеров, А. Криловець, О. Кузьма, М. Моклиця, Х. Рославіцька, О. Скиба та інші акцентували увагу на розробці філософських ідей у творчості української письменниці. Наприклад, Х. Рославіцька в своїй статті розкриває суть духовності у творах Л. Українки [7]. О. Кузьма у статті «Проблема свободи в драмі Лесі Українки «В катакомбах» окреслює суть епохи, в якій жила українська філософія, як, те що творилося в цій епосі вплинуло на її творчість, на становлення її ідей стосовно людини, взаємодію людини і нації, проблематику свободи [8]. А. Єрмоленко описує нам взаємовідношення між людиною та світом у формі сократичного діалогу у філософії української науковиці [9]. Але, дослідники творчості Л. Українки досить мало уваги зосередили саме на окресленні суті ідей персоналізму в її творах. Тому, варто актуалізувати та ще більше розширити аналіз філософських ідей письменниці і інтерпретувати їх в контексті персоналізму.

Виклад основного матеріалу. Джерелами філософських ідей Лесі Українки були: Біблія, філософські погляди Г. Сковороди та Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка, Ф. Ніцше. Завдяки їх впливу вона здебільшого і зосереджувала увагу на проблемі людини, її унікальності, гідності, природі та свободі [10, с. 377]. З точки зору М. Зерова, у творчому мисленні Лесі Українки присутній органічний сплав сучасного їй національного світогляду з думками європейських філософів [11, с. 537]: «Замолоду пережила вона глибокий вплив Драгоманова; сприйняла вона і науку європейської індивідуалістичної думки, від такого запізненого в українській літературі Байрона до Ібсена та Ніцше» [12, с. 410].

Також, можна прослідкувати ідеї національного персоналізму у творчості Лесі Українки, який проявляється в окресленні суті гуманістичного ідеалу людини в контексті самоздійснення нації. Зокрема, вона стверджує, що людина, яка є духовно багатою особою, здатна боротися за волю свого народу, національні інтереси, національну гідність [10, с. 377]. Персоналізм в її творах проявляється в окресленні духовнонезалежної, активної особи, в її самозаглибленні. Цим вона формує характерологічні риси персоналістського світобачення з усім багатством внутрішнього «руху особи» [1, с. 166].

Окрім того, можемо простежити персоналістські тенденції і в аналізі Лесею Українкою взаємовідношень між людиною та світом, які осмислювались нею як у площині «культура – природа», так і в аспекті «особа – загаль». Як стверджує І. Лисий, особа в українській письменниці, – не лише суще, а й більше сутого, водночас і не божественне, не здатне трансформуватись у божественне; це сутність «між» – у першу чергу між частковим і Єдиним,

одиничним та надіндивідуальним. Такі взаємовідносини є важливими для особи не тільки у взаємодії із зовнішнім світом, а й як стосунки культури і природи (Єдиного) в самій особі (наприклад, можемо простежити такі тенденції у «Лісовій пісні») [13].

Як зазначає Х. Рославіцька, майже завжди у своїх творах Леся Українка говорить від імені певної особи, іноді – це вона сама, але найчастіше – людина, вихоплена з різних історичних часів, яка пізнає навколишній світ, а скоріше веде діалог із ним. Часто прихований діалогізм думки дає змогу не тільки подолати трагічний настрій, а й утвердити нове світосприйняття, де відбувається подолання трагізму [7, с. 153]. Такий діалог є персоналістським, оскільки вона акцентує увагу саме на особі, на її переживаннях, її самореалізації та саморозвитку.

У таких випадках йдеться про розширення творчої свідомості. Категорії «Я» і світ, «Я» і народ, «Я» та інша особа – це не просто дійові особи в її творах, а окремі призми світоспоглядання, нерідко присутні в межах одного твору [7, с. 153]. Її люди були не святі, а герої, не маси, а одиниці: Прометей, Іфігенія, Самсон [14, с. 20]. Вона, як і представники французького персоналізму, вважає, що для духовного світу і потенціалу інтеріоризації особи небезпечним є внутрішнє деструкуюче проникнення «міражів» масової свідомості в персональну свідомість [15, с. 48].

Леся Українка стверджувала, що донедавна філософія зосереджувала увагу на співвідношенні індивіда й загалу, розглядаючи їх по осі «герой і натовп», позбавляючи «масу» людських атрибутів і розглядаючи її лише як «середовище». Проте, тепер, на її думку, формується новий погляд на це співвідношення. Цьому «новоромантичному» поглядові Л. Українка надає не суто мистецького, а загальнокультурного, світоглядного сенсу, згідно з яким у житті немає нічого, що було б другорядним, «середовищним»: кожна особа суверенна і є не тільки «середовищем» щодо інших, а й «героєм для самої себе» [13]. «Протест особи проти середовища і незмінно супроводжуючі його пориви *ins blau* (в блакитну далечінь) становлять необхідний момент» [16, с. 58] в розумінні сенсу життя особи.

Акцентацію уваги на особі, на суб'єктивності у ставленні до зовнішнього світу можемо простежити і у листі до А. Кримського: «... яка то химерна штука, тая суб'єктивність?.. Ключ до неї ось який: я належу до тих людей, що коли бачать перед очима маленьку хмарку, то їм здається, що сонце погасло, а коли піймають промінь, то думають, що сонце прийшло жити до їх в саму душу» [17, с. 371]. Такі її погляди цілком суголосні із філософськими ідеями європейського персоналізму.

В такому контексті хочеться зазначити те, що багато критиків стверджують, що творчість Л. Українки можна назвати індивідуалістською, але саме в дослідника її творчої діяльності М. Драй-Хмари знаходимо і таке твердження (і ми з цим погоджуємось): «хоч письменниця була індивідуалісткою, але залежно в якій мірі і в якому розумінні?». Він стверджує: «Леся Українка європейського індивідуалізму на українську ниву не переносила – він у неї цілком саморідний і весь насичений соціальним змістом. Коли сильна особа у Лесі Українки виступає проти нікчемного, інертного суспільства, то робить це не з егоїстичних, а з альтруїстичних мотивів і виконує не індивідуальні завдання, а соціальні [...]» [18, с. 141]. На що і звертали увагу європейські персоналісти, коли окреслювали різницю між індивідуалізмом і персоналізмом.

З погляду М. Драй-Хмари, індивідуалізм Л. Українки – «творчий, конструктивний», тому що письменниця не підносить вище над всіма своє «я», не ховається в катакомбах, а йде в табір повсталих рабів, щоб стати в їх лави й боротися за визволення. Тобто, вона проявляє нетипову для загалу творчу, громадянську, суспільно-політичну, національну і культурологічну позицію [19, с. 31 – 32]. Отже, можна констатувати, що в даних

твердженнях проявляються персоналіські ідеї, адже Леся Українка закликає до боротьби з самим собою, до боротьби за визволення особи з духовної неволі, за визволення індивідуальності [19, с. 31–32].

Як зазначав М. Зеров, її творчість була нерозривно пов'язана з життям свого народу, з переживанням особи в теперішню для неї добу. У поезіях Л. Українки особа реалізує себе в окресленні вічних вселюдських змагань, пов'язаних з одвічними переживаннями людськості [12, с. 360]. Проте, лише, пізнавши саму себе, на одинці із собою, із своїм особистим горем, особа може відкрити свою душу [16, с. 63].

В контексті дослідження творчої спадщини Лесі Українки значної уваги знає персоналістський підхід у баченні взаємодії світу і особи, визначений її власним буттям. Адже, це була, як стверджував М. Євшан, – «боротьба з самим собою» [20, с. 190]. Персоналізм, який таким чином проявляється у творчості української письменниці, можна простежити у її власних переживаннях та особистих життєвих ситуаціях. Саме тому звернення до особи є не просто в основі мотивів її творів, а й невід'ємною частиною її індивідуального буття [11, с. 539].

У центрі персоналістських ідей Л. Українки постає людська особа – «Я», яку вона розкриває крізь призму взаємодії між індивідом та оточенням, в контексті реалій дисгармонійного характеру цих взаємин. Варто зазначити, що письменниця не абсолютизує дисгармонійності так, як можна простежити тенденцію до її абсолютизації у представників екзистенціалізму [7, с. 150]. Вона зосереджує увагу на потребі особи – жити у злагоді з собою і світом. Таке бачення відповідає сковородинському вченню про мету існування людини та сенс її життя. Зокрема, в легенді «Щастя» Леся Українка філософує над важливою проблемою як персоналістської, так і соціальної філософії – конфлікту між «внутрішньою» людиною, людською душею, і зовнішнім світом [21, с. 144, 148].

Якщо особа у такій взаємодії обирає лише зовнішнє, тоді обирає трагізм і дисгармонію у наслідках неправильного вибору цінностей Злого Духу, обирає його, а не Бога, хибний шлях пошуку щастя поза межами власної душі, бо «з того часу не стало на землі ясного спокою, потьмарились блискача Божа Мрія. І Злий Дух утішився працею своєю» [21, с. 148]. Для того, щоб в такій взаємодії із зовнішнім людиною утвердилась як особа, необхідно відвойовувати особу, необхідно її збудити, показати їй подальшу мету. Людина мусить мати свою внутрішню свободу, «з раба буденщини переродитися в слугу вищої справи...» [20, с. 162].

В художньо-образній формі Леся Українка висловила думку про те, що людське життя – це робота душі, і саме в ній, а не в зовнішніх, матеріальних атрибутах буття лежить джерело щастя. Водночас, письменниця акцентує увагу на морально-етичному застереженні, оскільки для читача стають очевидними: втрата чеснот віри, надії і любові, які єднають людину з Богом, дають відчуття рівноваги (гомеостазу) між даним і бажаним, можливість творчої праці як шлях пізнання, вдосконалення себе і навколишнього світу [21, с. 148].

Ще свого часу предтеча українського персоналізму Григорій Сковорода стверджував, що сенс особи полягає у зосередженні і пізнанні самої себе і важливості власної волі у знаходженні виходу із кризової ситуації [21, с. 148]. Його думку продовжує у персоналістських ідеях Л. Українка, яка утверджує в творах означення гармонії «внутрішньої» людини у її стосунках із зовнішнім світом. Адже, незалежно від віку, статі, життєвого досвіду, соціального стану чи освіти, особа ніколи не є завершеним проектом: вона завжди відкрита для змін, усе залежить від її готовності до здійснення вибору і взяття на себе відповідальності за його наслідки, від сили духу та віри в себе [21, с. 149].

Переосмислення суті особи, що вписується в контекст персоналіських ідей, які нам окреслив ще предтеча українського персоналізму Г. Сковорода, у творчості Лесі Українки розкриває кращі людські якості – цілісність характеру, громадську самовідданість, силу волі, прометеївський духовний порив, відвагу, гордість [1, с. 166]. Кожна особа має потребу у самореалізації, самовираженні [7, с. 152].

Зокрема, вона повністю погоджується із твердженнями О. Кобилянської про особу: «...передовсім бути собі ціллю й обробляти самого себе, з дня на день, з року до року. Різьбити себе, вирівнювати, щоб все було складне, тонке, миле. Щоб не осталося без гармонії ані для ока, ані для серця, для жодного із смислів» [22]. Вона акцентувала увагу на боротьбі за себе, боротьбі з собою – нескінченна внутрішня боротьба за розбудову в собі найвищих моральних цінностей – ось що цілком відповідало тим ідеалам, які вже сповідувала Леся Українка [16, с. 58].

В такій концентрації на розкритті суті особи можна простежити структуру поетичної творчості української письменниці, компоненти якої описують саме персоналіські ідеї. Поетичний світ Лесі Українки, як зазначав дослідник її творчої діяльності Адам Войтюк, складається із трьох сфер: а) «літосфери» – камінного світу ще ненародженого або вже померлого життя, наскрізними символами якого виступають образи каміння, скель, первісного хаосу; б) «біосфери» – світу природно-біологічних інстинктів і пристрастей, який позначається образом «червоної троянди», або «квітки граната»; в) «ноосфери» – світу високого людського духу і розуму, символами цього світу є образи «блакитної троянди» та «чаші святого Грааля» [20, с. 20 – 21]. «Співвідношення між вище відзначеними сферами має ієрархічний характер. Перехід особи з нижчої сфери до вищої характеризує її в позитивному плані», – стверджує вчений [20, с. 20–21]. Окреслені вище сфери можуть бути своєрідним «ключем» до тлумачення персоналіських тематик у творчості Лесі Українки, а «символічне мислення» (за М. Євшаном) української письменниці визначає ідеал особи [1, с. 165].

В особі українська письменниця цінує самодостатність, утвердження себе через власні здобутки, піднесення себе над обставинами, але не іншими людьми, що дуже важливо у вихованні морально-етичних цінностей. Всі ці риси особи закладають основу для усвідомлення гідності самої людини [23]. Адже, саме в цьому полягає розкриття суті особи і як суспільної істоти. Вона підносила її гідність як найвищу цінність в загально-людських і національних вимірах, окреслювала її крізь призму відбиття в ній духу Прометея [24, с. 46], який для неї постав органічною складовою персоналіського дискурсу через артикуляцію концепції вольової особи, людини героїчного типу [8, с. 116].

Прометей для Л. Українки – уособлення гуманності, духу протесту, нескореності; тип сильної, вольової особи, незламної, могутньої духом [8, с. 115]. Метафорично вона намагається розкрити крізь призму героя Прометея силу духу особи, в якій окреслюється поведінковий вибір адресантки, сформований, за її твердженням ще мамою: непоступливість і безкомпромісність у тих ситуаціях, які стосуються духовного виміру й духовних орієнтирів особи [25, с. 47]. Весь рух в основному зводиться до внутрішнього руху думки, емоції [16, с. 67].

Таким чином, постать Прометея стала для неї узагальнюючим образом розмірковувань про особу і сенс її буття, взаємин особи та суспільства, особи та нації. Особу Прометея у творах Лесі Українки, подібно, як і у Т. Шевченка, можна розглядати як символ сміливості думки і доброго серця, твердості духу та безстрашності, силу, яка скріплює готовність особи іти на муки і смерть в ім'я правди та надії [24, с. 46]. Така сила проявляється у волі [11, с. 537]. Дані твердження української письменниці перегукуються із поглядами представників українського національного персоналізму, оскільки українська

поетеса по-новому осягнула сенс «трагізму непохитної волі, непростяючого почування», «трагізм нації, поставленої в положення: перемогти або згинутися» [14, с. 14]. Як стверджує Д. Донцов: «це був пошук людського Я за чимось великим, що довго тайлось на дні людської душі» [14, с. 5], а саме у прагненні до свободи: від своєї хвороби, від себе самої, до свободи народу.

Адже, проблема духовної свободи особи займає важливе місце в художньо-філософській концепції нової людини Лесі Українки. Це, можна сказати, є чи не найголовнішою філософською проблемою, яка повсякчас хвилює людство – усвідомлення відносної обгрунтованості своїх переконань і непохитне обстоювання їх – це і різнить цивілізовану людину від «варвара» [1, с. 166], що далеко сьогодні не можна сказати про росіян, кожного з яких не варто вважати особою, а істотою, адже свідомість в них – це свідомість раба, нецивілізованої людини.

У даному контексті можемо звернутися до роздумів української письменниці про те, що кожна особа повинна мати свою внутрішню свободу. Про це повинен задуматися кожен українець. У Лесі жив сміливий бунтарсько-прометейський дух, який боровся за нову українську людину, за її повне духовне та фізичне визволення [7, с. 153]. Зокрема, у своїх творах вона утверджує постулат самовистарчальності ірраціональної волі. Як зазначає Донцов, сенс мав для неї лише абстрактний, незалежний від конкретного змісту, від мети, від вихідної точки – порив душі до чину, до руху, до виявлення себе і глорифікація сього первісного елементу життя [14, с. 19] – свободи – основи всього для особи. Подібні ідеї можна знайти і в твердженнях французького персоналіста Е. Муньє.

Як стверджує А. Криловець, у творах Л. Українки, воля постає необхідною передумовою самопрояву народу загалом та окремої особи зокрема, які, усвідомивши своє суспільне значення та отримавши визнання власної важливості в буттєвому космосі, здобуваються на почутті честі та особистої гідності. Воля сприяє і успішному виконанню моральних вимог, що поширюються на кожну конкретну особу, набуваючи форми обов'язку. В той же час обов'язок, честь та гідність, утворюючи свого роду вісь свідомості людини, визначаючи стійкість її особистості, спрямовують вольові, інтелектуальні та духовні зусилля на забезпечення самототожності [26, с. 24–25]. Для волі Л. Українка окреслює вагому роль – роль оберега честі. Тільки особа, якій притаманне відчуття власної гідності та національної честі, здатна вознести патріотичну ідею в ранг ідеалу [26, с. 24].

Вона постійно перебувала у пошуку глибинних первнів національної ідеї у суспільному та персональному полі. В політичних програмах Лесі Українка окреслювала необхідні соціальні зміни, які б полегшили життя конкретній людині, конкретній соціальній групі. Зокрема, вона стверджувала, що про соціум глобально можна буде думати після вирішення проблем локальних. Власне, загальне тут реалізувалося через одиничне [27, с. 312]. В цьому і проявляється персоналізм у філософських ідеях української письменниці.

Реалізація загального через одиничне у творчості Лесі Українки розкривається крізь призму протиставлення авторитету громади – сміливої людської індивідуальності, діяльній особі – пасивності маси. Звідси випливало її розуміння призначення видатної особи (пророка, месії). На думку Лесі Українки, воно полягає в тому, щоб пробудити народ, роздмухати надію на майбутнє визволення, не лити сліз, а шукати в людях «живий вогонь», щоб таким способом здолати лихо і негаразди. Як стверджує українська письменниця, людина, передбачаючи ті чи інші події в суспільному житті, не повинна залишатися пасивною до них, а своїми діями впливати на перебіг історичного процесу, збуджувати народ до дії [24, с. 46], що зараз робить кожен українець, виборюючи в той чи інший спосіб свободу та незалежність української нації.

Леся Українка персоналізує націю стверджуючи, що нація повинна жити не для того, що це потрібно для якоїсь вищої цілі, а для того, що вона так хоче, більше ні для чого [14, с. 10]. В цьому контексті досить важливою є правда, яка ідентифікує самість нації і до якої у своїх творах закликає Л. Українка, адже правда становить глибинну сутність особи [13] зокрема та й нації загалом. Цю ідею можна простежити ще в мислителів Стародавнього Риму, які привнесли її до християнства – ідею *cirtus*, високо розвиненого почуття особистої гідності та права, культ сили та відваги [14, с. 10].

Зокрема, у творі «Оргія» вона закликає особу до розвинутого почуття національної честі і особистої людської гідності. Для особи обов'язок постає моральною вимогою, яка переростає в особисте надзавдання, в категоричний імператив – власним хистом служити рідній Елладі, виборюючи волю і незалежність своєму народові [26, с. 23]. Честь як поняття моральної свідомості виконує регулятивну функцію, оскільки включає в себе усвідомлення індивідом свого місця і значення в суспільстві та визнання за індивідом соціальної ваги та значимості з боку суспільства. Для Антея поняття честі є чи не єдиним критерієм моральної валідності власного вибору [26, с. 23]. В цьому творі Л. Українка окреслює ідею войовничого націоналізму, що був ціллю в собі [14, с. 19]. На її думку, із національної приналежності починається (і нею ж завершується) самоідентифікація особи. Л. Українка зазначає, що не може бути позанаціональної чи безнаціональної особи, зате може бути зденаціоналізований натовп. Національне – це завжди окреме, в першу чергу окреме, тим і вартісне, що окреме, неповторне [28, с. 18–19].

Національний персоналізм також проявляється і в сенсі духовності. Як зазначає Л. Українка, духовність має національну сутність, тому національна ідея – закономірно стрижнева для буття кожної особи. Це конкретизується в альтруїстичній любові до рідної землі («Мамо, іде вже зима»), у зображенні неволі як втрати себе («Казка про Оха Чародій?») [29, с. 35].

В той же час національне в особі, на думку Л. Українки, проявляється і у її відношенні до іншого, в діалозі до іншого, без яких нація як така не могла б самореалізуватись. Як зазначає А. Єрмоленко, в неї діалог – це ставлення до Іншого як до Рівного, це – розуміння Іншого як Інакшого. Діалог – це вміння говорити і вміння слухати Іншого та Інакшого, і попри всю таку Інакшість — це прагнення знайти спільну мову, прагнення порозумітись із ним [9, с. 22], чого, на жаль, сьогодні в реаліях російсько-української війни навіть і не намагаються здійснити росіяни.

А це має вагоме значення для утвердження особи, адже первинний досвід особи – це досвід іншої особи. Ти, а в ньому і Ми передують Я, або весь час супроводжують Я» [15, с. 56], як стверджував французький мислитель Е. Муньє, оскільки особа існує тільки в своєму прагненні до іншого, пізнає себе тільки через іншого і знаходить себе тільки в іншому [15, с. 60].

Найважчі переживання пов'язані в людини з образою, з приниженням її людської гідності, тому що їх удари спрямовані на позачасову і позапросторову духовну сутність людського я [26, с. 31]. Такі переживання особи передаються у творах Л. Українки крізь призму і вагоме значення Слова, в контексті якого також можна окреслити персоналізм у творчості української письменниці. Зокрема, вона трактує слово не лише як одиницю мови, а й як носія ідей та ідеалів. Слово своєю могутньою силою може вселити в людину надію, духовно оздоровити або ж знищити [7, с. 154] особу. В слові українська письменниця бачить непереможну силу духу і тому його возвеличує. На думку О. Онуфрієнка, теоретично сформульована О. Потебнею світоглядна позиція могутності слова в поезії Лесі Українки набуває практичної програмної реалізації [16, с. 52].

Завдяки слову долаються всі перешкоди на шляху особи до себе самої. Зокрема, долаються «круті крем'яні гори», на які цілком можливо підняти «камінь важкий»; долається «нічна темрява», в якій перебуває «зірка провідна», що є володаркою «темних ночей» [30, с. 319]. Таку персоніфікацію слова знаходимо і у поезії Л. Українки «Слово, чому ти не твердая криця»: «Слово, чому ти не твердая криця, що серед бою так ясно іскриться? Чом ти не гострий, безжалісний меч, той, що здійма вражі голови з плеч?» [2]. Тут вона акцентує увагу не суто на українському слові, а на слові як арсеналі мислення особи, слові як засобу формування особи як розумної сутності [30, с. 319]. Особа проявляє себе як особа в тій мірі, в якій вона усвідомлює такий персоніфікований статус Слова, Мови загалом [30, с. 319].

Висновки. Персоналізм у творчості Лесі Українки розкривається крізь призму розуміння особи як такої, що проявляє себе у дії, яка завжди здатна до самопізнання та самовдосконалення. Її персоналізм варто протиставити індивідуалізму, як на цьому наполягали європейські філософи особи, оскільки вона переосмислює проблему особи у відношенні до суспільства, а не в контрасті із суспільством. Л. Українка закликає до реалізації особи в суспільстві. Персоналіська філософія в її роздумах проявляється у протиставленні особи і натовпу: особа – діяльна, маса – пасивна.

У творах української письменниці можна простежити ідеї національного персоналізму, адже вона досить детально акцентує увагу на національній самоідентифікації кожної окремої особи, оскільки без нації не існувало б і особи, а була б знеособлена істота.

Таким чином, творчість Л. Українки є досить актуальною в контексті реалій російсько-української війни. Адже вона закликала як націю загалом, так і кожну конкретну особу до дії, не вірити у брехню ворогів, до визволення особи з-під іноземного гніту, адже свобода – це суть особи. І важлива не лише перемога в такій боротьбі, а й дія і реалізація планів кожної особи після неї.

Список використаної літератури

1. Білан Т. Проблеми формування виховного ідеалу в творчості Лесі Українки. *Актуальні проблеми духовності*: зб. наук. праць / ред.: Я. В. Шрамко. Вип. 11. Кривий Ріг, 2010. С. 160–167.
2. Українка Л. Слово, чому ти не твердая криця... URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=523> (дата звернення: 27.01. 2025).
3. Українка Л. Сім струн. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=525> (дата звернення: 27.01. 2025).
4. Українка Л. Лісова пісня. Харків : Фоліо, 2013. 155 с.
5. Українка Л. Лист до А. Ю. Кримського. *Українка Л. Листи (1903–1913). Зібрання творів в 12 томах*. Т. 12. Київ. 1979.
6. Українка Л. Оргія. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 772 с.
7. Рославіцька Х. Духовність як основа гуманістичного ідеалу у творчості Лесі Українки. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Випуск 7. С. 150–155.
8. Кузьма О. Проблема свободи в драмі Лесі Українки «В катакомбах». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2013. Вип. 18. С. 114–117.
9. Єрмоленко, А. Сократичний діалог у поетично-практичній філософії Лесі Українки. *Філософська думка*. 2021. Вип. 2. С. 20–36.
10. Загородня А. Філософська антропологія у творчості Лесі Українки. *The 11-th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life», (May 11–13, 2022)*. Manchester, United Kingdom : Cognum Publishing House, 2022. С. 376–381.

11. Лях Т. Філософія подолання в художньому мисленні Лесі Українки та Володимира Самійленка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2023. Випуск 2 (50). С. 537–544.
12. Зеров М. Леся Українка. Критико-біографічний нарис. Українське письменство. Упоряд. М. Сулима. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 383–416.
13. Лисий І. Леся Українка. *Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник*. К., 2002. С. 121–123.
14. Донцов Д. Поетка українського Рісорджіменто (Леся Українка). Львів : Видавництво Донцових. З друкарні наукового товариства ім. Шевченка. 1922. 35 с.
15. Вербова Р. М. Персоналізм в українській філософії. Львів : «Новий Світ-2000», 2024. 260 с.
16. Онуфрієнко О. Творчість Лесі Українки крізь призму екзистенціалізму. *Література та культура Полісся*. Серія «Філологічні науки». 2023. № 108. С. 52 – 71.
17. Українка Л. Зібрання творів : у 12 т. Т. 10. К. : Дніпро, 1978.
18. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя й творчість. *Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина*. К. : Наукова думка, 2002. С. 35–226.
19. Сірик Л. Неоласики про європейськість Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність: Зб. наук. пр.* Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2008. Т. 4, кн. 2. С. 23–47.
20. Євшан М. Леся Українка. *Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика* / упор. Н. Шумило. К. : Основи, 1998. С. 160–164.
21. Білан Т., Петрів О. Синкретизм філософії і літератури в спадщині Лесі Українки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 63. Том 1. С. 144–149.
22. Кобилянська О. Царівна. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1027> (дата звернення: 27.01. 2025).
23. Сподарик Г. Леся Українка: місія інтелігенції – будувати націю. *Наше слово*. 2021. № 11. URL : <https://nasze-slowo.pl/46780-2/> (дата звернення: 27.01. 2025).
24. Скиба О. Антропологічна спрямованість творчості Лесі Українки. *Людиновимірний характер творчості Лесі Українки (до 140-річчя від дня народження Лесі Українки)* : матеріали наукової конференції 7 грудня 2011 року. Київ, 2011. С. 44–47. URL : <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/17336> (дата звернення: 27.01. 2025).
25. Богдан С. Вербалізація війни в епістолярних текстах Лесі Українки. *Наукові записки ТНПУ*. Серія: Мовознавство. 2014. Вип. II(24). С. 44–50.
26. Криловець А. О. Художня філософія Лесі Українки: Навч. посібник. Рівне : Діва, 1997. 67 с.
27. Держко І. Леся Українка як філософ-будитель. *«Ідеологія національної аристократії»* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки), 25–26 лютого 2021 року. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2021. С. 310–313.
28. Моклиця, М. В. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму) : монографія. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 242 с.
29. Дзюбишина-Мельник Н. Твори Лесі Українки для дітей. *Науковий вісник ВДУ*. 1999. № 10. С. 34–36.
30. Жадько В. Філософський вимір поезії Лесі Українки. *Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)* : зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю 25–26 лютого 2021 р. / Ред. Т. Єщенко. Львів : Друкарня Львівського нац. мед. ун-ту ім. Д. Галицького, 2021. С. 313–330.

PERSONALISM AT THE CREATION OF LESYA UKRAINKA**Roksolana Verbova***Lviv Polytechnic National University,**Institute of Humanities and Social Sciences, Department of Philosophy**Stepan Bandera str., 12, 79000, Lviv, Ukraine**<https://orcid.org/0000-0003-4653-6057>*

It is researched the creation of Lesya Ukrainka through the prism of the philosophy person in the article. It is outlined the spirituality as that for what person can selfrealising, selfimproving. In the article it is emphasized in call of the Ukrainian writer to the action – that without person couldn't take place as person. It is forming moral ceasing every individual person, because human always resides at the situation of choice and her selfrealisation, selfidentification is appearing in action. It is determined that for Lesya Ukrainka choice is appearing in the internal struggle of person with herself and then in the concentration into the external world. Such external fight person with herself articulates in contrasting individualism to personalism, on what to take notice the European personalists, because then it is taking place the rethinking person at the relation to society too, but not in contrary society such as.

At first it is accented attention into the national personalism in the works of Lesya Ukrainka, such as that have disclosed the essence of nation at the context of it selfimplementation, and this in turn permits such correlation: «I» and world, «I» and nation, «I» and other person. By the author it is outlined the manifestation of the national personalism at the assertion of Lesya Ukrainka in relation to the notion «spirituality» through whose prism is determined the national essence of person. It is noted that for the Ukrainian writer doesn't exist extra national or stateless person, because then we must say about a separate creature, without selfidentification.

It is analyzed the Prometheus figure as the personification of freedom person, fortitude, searching of person I. It is disclosed the notion «freedom» as a necessary prerequisite of the selfmanifestation nation in general and several person in particular. It is considered the reflection of the Ukrainian writer about appeal of person to the development of feeling the national honor and personal human dignity as the manifestation of the personalistic ideas at the creation of L. Ukrainka. It is accented attention that honor and dignity have the special significance for person, because it amount the bases of her consciousness. In particular, it is defined that for awareness dignity by person are required such features as: selfrealization person through own acquisition, person must to be determined outside the circumstances.

Key words: person, human, personalism, action, spirituality of person, dignity, honor, freedom.